

La Svizra e la fin da la guerra fraida

Diplomazia europeica d'in stadi pitschen

DA GUIU E MECHTHILD
SOBIELA-CAANITZ

■ **Nua duai in president federal svizzer festivar ils emprims d'avust? S'enclegia en Svizra! Per la festa naziunala da l'onn 1975 era president federal Pierre Graber (1908–2003) dentant a Helsinki. Quel di, ensemen cun 34 auters schefs da stadis u da regenzas, ha'l suttascrit solennamain la declaraziun finala da la Conferenza per la segirezza e collavuraziun en Europa (CscE).** Uschia han ils stadis da noss continent, cun l'excepziun da l'Albania, sa garanti vicendaivlmain lur cunfins e l'autodeterminaziun da lur pievels, sco er il respect dals dretgs umans, t. a. la libertad da paratg, conscienza, religiun e persuasiun. L'emprim han ils manaders communistas salidà ina tala attestaziun da lur pussanza e da lur cunfins. Ma cun l'ir dals onns, en Germania da l'ost («Schwerter zu Pflugscharen»), Pologna («Solidarnosc»), Tschecoslovachia («Charta 77» cun Václav Havel 1936–2011) euv. èn sa sviluppads moviments democratics che sa referivan verbalmain a la declaraziun da Helsinki.

Questa, ensemen cun auters facturs, ha pia pinà la vieuta europeica da 1989–1991. Già 1972 avevan 35 ministers da l'exteriur mess ad ir tractativas davart ina tala declaraziun; era Graber ha sa laschà persuader. Igl è cler che las duas superpussanzas da lezza giada han fatg valair lur egemonia a moda decisiva. Ma ils manaders da la diplomazia svizra conuschevan il proverb: «Les absents ont toujours tort.» I han pia pruvà da far part senza metter en dumonda la neutralitad dal pajais. La pitschna Svizra, en la sumbriva dals «gronds», n'ha segir betg bittà grondas undas. Dentant er'la da la partida. Gist en ils onns decisivs è sia represchenta a Helsinki – ina da las emprimas diplomatas da nosa istorgia – s'accorschida da las profundas affinitads cun la Finlanda neutrala. L'istoricher Sacha Zala, oriund da Brüschi, parsura da la «Pro Grigioni Italiano» e schef dals Documents diplomatics svizzers (Berna, www.dodis.ch) e sia collavuratura Marisa Birri han gist arranschà in «forum

Per la festa naziunala da l'onn 1975 era president federal Pierre Graber (1908–2003) dentant a Helsinki. Quel di, ensemen cun 34 auters schefs da stadis u da regenzas, ha'l suttascrit solennamain la declaraziun finala da la Conferenza per la segirezza e collavuraziun en Europa (CscE).

politic da la confederaziun» entitulà: «Guerra fraida ed urden global nov». Referì han Marianne von Grünigen, anteriura ambassadura, scheffa da la delegaziun svizra tar la CscE a Helsinki 1989–1993 ed a Vienna 1997–2001, e Hans-Jürg Renk, commember da lezza delegaziun da Helsinki 1972 enfin a Madrid 1981.

Il spiert nov da 1989

L'emprim ha l'istoricher Thomas Fischer resumà las trais fasas da la CscE suenter la memorabla declaraziun da 1975. Enfin a 1989 èsi reussì da surviver sco «verschvorene Gesellschaft» tranter ils dus blocs, malgrà l'invasiun sovietica en Afganistan ed il dretg da guerra en Pologna. Renk ha commentà: «Die Schweiz hat sich vorgewagt.» Ma suenter la reunificaziun tudestga (october 1990) èsi i figt svelto. Ils 21 da

november a Paris han ils medems stadis, cun mo ina Germania, declerà: «Il temp da confruntaziun e la divisiun da l'Europa è a fin. Nus declerain che nosas relaziuns sa fundan oramai sin il respect e la cooperaziun (...). Grazia al curaschi d'umens e femnas, a la ferma voluntad dals pievels ed als stagsn ideals da la declaraziun finala da Helsinki, entschaiva en Europa in'era nova da democrazia, pasch ed unitad.» Ils stadis han empermess da proteger lur minoritads etnicas. Ma gist durant lezza segunda fasa è l'Uniu sovietica svanida, e la Jugoslavia è ida en paglia. L'Albania, las anteriuras republicas sovieticas e trais anteriuras republicas jugoslavas han lura suttascrit la declaraziun da Helsinki. Da Bumaun 1995 è la CscE vegnida in'organisaziun stabla cun sedia a Vienna. Von Grünigen aveva represchenta la Svizra a Moscau

1982–1986 ed a Helsinki dapi 1986. Ella ha descrit la vieuta da 1989 a moda figt chapibla. Dunnas ed umens da la CscE sa sentivan lezza giada sco «eine eingespielte Gruppe» e pudevan finalmain discurre avertamain. In diplomat ungarais ha supplitgà nosa ambassadura da formular ina proposta ch'el leva inoltrar. La dimensiun umana è sa fatga valair. La referenta ha mess en evidenza la relevanza dal manader sovietic Mihail Serghejevitsch Gorbatschov per lez spiert aviert nov. Ma las regenzas enturn 1991–1992 eran il pli savens tschorvas en fatscha a schabetgs imprevis sco quels da Jugoslavia.

Ils Documents diplomatics svizzers

1975 han pia stadis da tutta sort proclamà lur ferm propiast da defender ils dretgs umans. Tge muntava quai per manaders sco «conducator» Nicolae

Ceausescu (1918–1989) u «generalissimo» Francisco Franco Bahamonde (1892–1975)? La Svizra en mintga cas prendeva quai serius. 1971 per exempel ha'la dà il dretg da vuschar e da vegnir elegidas a las maiorennas; 1981 ha'la francà l'egualitad da dretgs tranter dunnas ed umens en la constituziun. Ma la politica exteriura svizra resguardava lezza giada strusch ils dretgs umans; quai ha mussà il politolog rumantsch Jon Albert Fanzun*. Oz munta la politica exteriura e cunzunt europeica in quità da mintga di per il cussegl federal. Tant pli relevantas èn las perscrutaziuns davart il svilup da nosa diplomazia durant ils davos decennis. Per cletg datti ils Documents diplomatics svizzers; Zala ha infurmà davart lur publicaziuns. In'emprima seria da 15 toms, davart la perioda 1848–1945, è cumparada tranter 1979 e 1997; Jean-François Bergier (1931–2009), professor d'istorgia a la Scola politecnica federala da Turitg, ha edì 1991 il tom 13 (1939–1940). Dapi 1997 cumpara la segunda seria, davart la perioda 1945–1989; Zala ha edì 2011 il tom 23 (1964–1970). Ins publicgescha mo ils documents ils pli relevants e significativs da l'Archiv federal, tschernids tenor criteris figt rigurus: Mo var 1000 ord 5 milliuns. Ins po consultar sin internet ils documents publicgads en ils volums e menziunads en las annotaziuns. Ils Documents diplomatics svizzers edeschan plinavant antologias electronicas da documents davart insaquants temas, sco: «La Svizra, ils fugitivs e la 'shoah'», «40 onns dretg da vuschar per las dunnas – problem da politica exteriura», «50 onns construcziun dal mir da Berlin», «50 onns cooperaziun svizra per il svilup» euv. Las ragischs da nosa politica exteriura reguardan la perscrutaziun internaziunala, sco er e cunzunt mintga burgaisa e mintga burgais; ils Documents diplomatics svizzers gidan a s'infurmar en chaussa.

* Jon A. Fanzun, *Die Grenzen der Solidarität. Schweizerische Menschenrechtspolitik im Kalten Krieg*. Turitg (NZZ-Verlag, ISBN 3-03823-17-9) 2005. Ovra recensada da Georg Kreis en la «NZZ» dals 7 da schaner 2006.